

TÜRK KÜTÜPHANECİLER DERNEĞİ BÜLTENİ

Cilt : V

1 9 5 6

Sayı : 2

KÜTÜPHANE ÜNİVERSİTENİN KALBİDİR

Prof. Elmer M. GRIEDER

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya
Fakültesi Kütüphanecilik Enstitüsü Müdürü

Millî Kütüphane Müdürü B. Adnan Ötüken, Türk Üniversite Kütüphanelerinin ihtiyaçlarını açık ve etraflı olarak Zafer gazetesinde neşrettiği yazılarında belirtti¹. Alâka ile okuduğum bu makalelerde, Adnan Ötüken Türk, kütüphaneleriyle ilgili olanlara Amerikan üniversite kütüphanelerinde tatbik edilen metot ve prensiplerin faydalı olabileceğini tavsiye etmiş bulunmaktadır.

Bu yazımın başlığı, Chicago Üniversitesi Rektörü Harper'in 1903 te yaptığı bir beyanattan alınmıştır: "Üniversitenin kütüphaneye olan ihtiyacı her şeyden üstündür. Kütüphane bu müessesenin kalbidir veya kalbi olmalıdır". Bu beyanat Amerika'nın birçok kalbur üstü eğitimcilerinin noktai nazarını ifade etmektedir. 1873 te, Harvard Hukuk Fakültesi Dekanı Langdell, Rektörüne, bir kütüphanenin Fakülte için "en lüzümlü bir unsur" olduğunu, ve kütüphane hariç, herşeyin yerine başka bir şeyin kaim olabileceğini veya hattâ bundan sarfinazar edilebileceğini, fakat kütüphanesiz bir fakültenin en mühim karakteristiğini ve hattâ hüviyetini kaybedeceğini" söylemiştir. Harvard Üniversitesi Rektörü Eliot kütüphanenin, üniversitenin merkezi olduğunu beyan etmiştir ve halefi Rektör Lohell ise "kütüphane beşeriyetin lâboratuvarıdır ve hakikaten kütüphane üniversitenin baş-

¹ Zafer, 7 Şubat 1956 "Üniversitelerimizin büyük eksikliği" ve Zafer, 3 Mart 1956: "Kütüphane üniversitenin kalbidir". Bu iki makaleyi Prof. Grieder'in kıymetli yazısında bahis konusu edilmiş olmaları dolayısıyla Bültenimizin bu sayısına iktibas suretiyle alıyoruz.

lıca çalışma yeridir” demiştir. Bu sözler birçok rektör, dekan ve profesörlerin fikirlerine misaldir.

Kütüphaneler hakkında bu görüşlerin mevcut olmasından dolayı kütüphanelerin süratle inkişaf etmelerine ve bu hacmi bulmalarına şaşmamak lâzımdır. Bilhassa içinde bulunduğumuz asırda kütüphaneler çok büyümüştür. Amerikan üniversitelerinin başında gelen ve en büyüğü olan Harvard Üniversitesi, bugün 6 milyondan fazla kitaba sahiptir. Yale Üniversitesinde 4 milyondan, Illinois Üniversitesinde 3 milyondan ve 15 Amerikan üniversitesi kütüphanelerinin herbirinde 1 milyondan fazla kitap vardır. Bu gibi kütüphaneler arasında Cornell, Princeton, Columbia, Ohio State, Stanford Üniversiteleri ve California (Berkeley ve Los Angeles'teki her iki California Üniversitesi), Michigan, Minnesota ve Texas Üniversite Kütüphaneleri de vardır. *College and Research Libraries* (Kolej ve Araştırma Kütüphaneleri) mecmuası 1955 te Amerikan üniversitelerinin natanam bir listesini neşretmişti. Bu listede zikredilen 70 üniversite kütüphanesinin yarısının her birinde 550.000 den fazla eser mevcuttur.

Bu muazzam koleksiyonları ele geçirmek, organize etmek ve barındırmak için Amerikan Üniversiteleri çok miktarda para sarfetmek mecburiyetinde kalmışlardır. Birçok güzel binalar zengin kitap-severler tarafından temin edilmiştir. Yale Üniversitesindeki Sterling, Harvard'da Widener, Houghton ve Lamont Kütüphaneleri, Princeton'da Firestone Kütüphanesi bunlar meyanındadır. Diğer kütüphaneler üniversite tarafından inşa edilmiştir. Bunlar arasından en iyileri, Iowa Washington State College ve Wisconsin Üniversitelerindeki kütüphanelerdir. Herhangi bir Amerikan üniversite kütüphanesinin masrafı muhtemelen üniversite bütçesinin % 4 nü teşkil eder, bazılarında ise % 6 veya %8 dir. Birçok kütüphanelerin senelik sarfıyatı 1 000 000 doların fevkindedir. Kütüphanenin kendi bütçesinden takriben % 65 ile % 75 arası müstahdem maaş ve ücretlerine, % 20 ile % 30 arası kitap, mecmua, film, plâk ve diğer malzeme mübayaasına ve geri kalanı da cilt, kütüphane malzemesi ve diğer müteferrik masraflara gider. Ekseriya kütüphanenin kendi tahsisatiyle elde ettiği kitaplar, kitap bağışlarından azdır, bu suretle kitap mübayaası satın alma programlarındaki miktarın ancak bir kısmını teşkil eder.

Şayet üniversitelerin idarecileri ve üniversite mensupları, iyi elemanlarla mücehhez, ve mükemmel organize edilmiş kütüphanelerin üniversitenin çalışma sahası için elzem olduğuna kanaat getirmemiş

olsalardı, kütüphanelere bu kadar büyük meblâğların sarfına müsaade etmezlerdi. Fakat şurası bir hakikattir ki, yalnız para kuvveti ile iyi kütüphane elde edilemez, para aslında gayet dikkatli sarfedilmeli, fakat ehliyetli kütüphanecilerin yetişmiş olması ve bu kütüphanecilerin verimli bir şekilde idare edilebilmelerini sağlamak üzere, tetkik ve araştırma neşriyatının mevcudiyeti Amerikan Kütüphanelerinin esaslı bir hususiyetidir. Amerikan Kütüphanelerinin tarihçesinde 100 sene evvel kütüphanecilerin, bu müesseseleri faydalı bir hale sokmak için kütüphanecilik meselelerini tetkik edip yeni metodlar tatbik ederek tecrübeler yaptığı görülmektedir. 1876 dan beri bu sahadaki faaliyet bugüne kadar devam etmiştir ve hâlâ da devam etmektedir. O sene içinde Melvil Dewey Decimal Classification (Dewey Onlu Tasnifi) ilk defa neşredilmiş ve ilk defa olarak kitaplar, mevzuları bakımından kolayca tatbik edilen bu eserinden sonra Universal Decimal Classification inkişaf ettirilmiş, Lahey'de Beynelmîlel Dokümantasyon çalışmalarıyla müttekâmil bir şekil almıştır. Türkiye'deki kütüphanelerin sistematik kataloglarında Universal Decimal Classification çok kullanılmakta ise de, Dewey'in esas gayesi olan, kitapların raflarda Decimal sisteme göre yerleştirilmesi çok az kullanılmaktadır. 1876 da Amerikan Kütüphaneler Cemiyeti (American Library Association) kurulmuştur. Bu teşekkülün halen 20 000 den fazla âzası bulunmakta, kütüphanelerin ve kütüphaneciliğin tekemmülü bakımından tetkik, tanıtma, publicity ve neşriyat hususunda büyük çapta bir program tatbik etmektedir. Nihayet, 1876 da Library Journal tesis edilmiştir. Bu mecmua, kütüphanecilerin kendi mesele ve mevzularını ele alan ve bugüne kadar muntazaman yayınlanmakta olan ilk meslekî neşir organıdır. Amerikan kütüphanecileri teşkilatlanma ve neşriyat bakımından çok faaliyet göstermişlerdir, onun içindir ki kütüphaneciliği ele alan birçok cemiyetler kurulmuştur ve birçok meslekî mecmualar neşredilmektedir.

Bundan sonra Albany (N. Y.)de ilk Amerikan Kütüphanecilik mektebi tesis edilmiştir. Halen yalnız bir sene kütüphanecilik tahsili görmek üzere üniversite mezunu kabul eden 38 Kütüphanecilik mektebi mevcuttur. Bu mektepler ekseriya Columbia, California, Michigan, Chicago v.s. gibi büyük üniversitelere bağlıdır, bunların bir kısmı kütüphanecilikten Doktor payesi verebiliyor. Bu sebepten dolaydır ki şimdi meslekten yetişme kütüphanecilerin bir kütüphanecilik mektebinden mezun olmaları arzu edilmektedir. Dört senelik

öğretimine kütüphanecilik dersleri de ilâve etmiş bulunan bazı kolej ve üniversiteler de bulunmaktadır. Bu mektepler aynı zamanda araştırma ve neşriyat hususunda da faaliyet göstermektedirler.

Kütüphaneleri ve kütüphaneciliği inkişaf ettirmek için sarfedilen bu gayretler sayesinde kütüphanelerin plânlanması, teşkilât ve idaresi gittikçe ilmî bir veçhe arz etmektedir. Meselâ, muayyen bir sahanın ne kadar kitap alacağı doğru olarak hesaplanabilir, muayyen kitap ve talebe adedine göre kütüphanenin ne büyüklükte olması lâzım geldiği evvelden tesbit edilebilir, kitap koleksiyonlarının miktarına, talebe adedine ve üniversitenin programına ve diğer faktörlere istinaden malî ihtiyaç ve personel adedi için ölçüler mevcuttur. Kütüphane inşası halen bir ihtisas işidir ve bir kütüphanenin teşhizi ise mühendislik ihtisasıdır. Kütüphanelere çok önem verilmesinden kütüphaneciler de faydalanmıştır. Kütüphanecilere verilen ücretler artırılmış ve böylelikle birçok gençlerin meslek olarak kütüphaneciliği cazip bulması sağlanmıştır, hattâ bazan bu meslek, profesörlüğe bile tercih edilmektedir. Kütüphaneciler bu bakımdan üniversitede profesörlerle meslekdaş addedilmektedir. Büyük üniversitelerde ekseriya Kütüphaneler Müdürü Dekan, daha küçük üniversitelerde ise profesör ünvanını haizdirler. Bazan vaziyetlerinin zorluğu, ehemmiyeti ve mesuliyetine göre üniversiteye mensup profesyonel kütüphanecilerin birer akademik titri de vardır.

Kütüphanecilik hususunda birçok prensip ve fikirler inkişaf etmemiş olsaydı kütüphaneler gelişemezdi. Amerikan Kütüphaneleri arasında hüküm süren ve umumiyetle hepsinin kabul ettikleri bazı güzel ifade edilmiş fikirler mevcuttur. Bu fikirler seneler geçtikçe daha kökleşmiştir ve birçok kütüphanecilerin düşüncelerini ifade etmektedir. Bunlardan kısaca bahsedelim:

Amerikan Kütüphaneciliğinin en esaslı prensibi belki de şudur: “Kitaplar kullanılmak içindir ve bir kütüphanenin kıymeti kitapların çok veya az kullanılmasına bağlıdır”. Amerikan Kütüphaneciliğinin önderliğini yapanlar önce bu prensibi yaymışlardır. 1876 da Rochester Üniversitesi Kütüphanecisi: “Kullanılmaktan dolayı eskiyen kitaplar bir kütüphanenin kıymetini gösteren en mükemmel bir delildir” demiştir. Harvard’ın Kütüphanecisi ve aynı zamanda tarihçi olan Justin Winsor “Bir kitabın gayesinin çok okunmak olduğunu unutmamağa çalışıyorum” ve yine “En ufak bir zahmetle kitapların âzami derecede okunmasını sağlamak benim esas prensibimdir. Kitaplardan

başkalarının haklarına tecavüz etmeden serbestçe istifade edilmelidir," demiştir. Bu fikirlerin mantıki neticesine göre bu beyanattan kitapların okunmasını teşvik eden herşeyin iyi olduğu, fakat kitapların okunmasına mâni olacak şeylerin fena olduğu ve bertaraf edilmesi lâzım geldiği anlaşılmaktadır. Umumiyetle kabul edilen bu prensibe göre, Amerikan Üniversiteleri mümkün olduğu kadar çok kitabı kullanılması kolay olan konu tertibi ile açık raflara getirmek için büyük gayretler sarfetmektedirler. Harvard Üniversitesi bunu, bilhassa üniversite talebelerinin kullanabilmelerini sağlamak üzere muazzam kütüphanesine ait 100.000 kitabı açık raflara koymak için ayrı bir bina olan Lamont Kütüphanesini inşa etmek suretiyle temin edebilmiştir. Princeton Üniversitesi yeni inşa ettirdiği muazzam Firestone Kütüphanesinde 100.000 den fazla kitabı açık raflara yerleştirmiştir. Columbia, Nebraska ve Colorado gibi diğer üniversiteler, talebelerin kolaylıkla kullanmalarını sağlamak üzere kitapları kapalı depolardan açık raflara getirmek için başka başka usullere başvurmuşlardır.

Okuyucunun doğrudan doğruya kitaplara erişmesini sağlamak için açık raflar üzerinde ısrar edilmesi, kitapların mevzua göre tasnifine verilen ehemmiyeti de artırmıştır. Yani kütüphanede mantıkî bir nizam ile, meselâ, bütün iktisat, tarih, edebiyat veya herhangi bir mevzuda olan kitapların bir yerde toplanması temin edilmiştir. Bu suretle bir talebe veya profesör, çalışması için lüsumlu olan kitapları seçmeden evvel o mevzudaki bütün kitapları veya istediği kadarını karıştırmak imkânını bulmaktadır. Aynı zamanda kitapları veya istedikleri malûmatı kolaylıkla bulamıyanlara yardım için kütüphanecinin vazifesi de kolaylaşmıştır ve böylelikle bu bir ihtisas meselesi olmuştur. Nihayet kütüphanecilerin, kütüphaneyi en iyi ve en müessir metodlarla (yalnız kitapları değil, aynı zamanda katalogları, bibliyografyaları da) kullanmağı, kütüphaneden âzami istifade temin etmelerini talebelerin öğrenmesini de teşvik etmiştir. Stanford Üniversitesinde olduğu gibi, bu öğretim ileride resmî bir kurs halini alabilir veya başka bir kursun bir kısmı telâkki edilebilir. Meselâ, her talebe için mecburî olan Birinci Sınıf İngilizce Kursuna Kütüphanecilik kursu da dahil edilebilir.

Rehberlik eden ikinci prensip de birliktir. Bir Üniversite kütüphanesi fakülteler veya binalar arasında dağılmış dahi olsa, yine de bir tek kütüphane sayılır ve tek bir bütçe ile idare edilir, bir müdürü, bir kadrosu ve baremi vardır. Üniversitenin bütün kitapları bir tek ka-

talogda toplanmıştır. Profesörlerden müteşekkil bir tek kütüphane komitesi vardır. Bu komite, sık sık kütüphane müdürü ile toplanarak kütüphane hususunda öğretim üyelerinin düşüncelerini öğrenirler ve fikirler verirler. Bu komite, ancak bir istişarî heyet mahiyetini taşır, hiçbir idari salâhiyeti yoktur veya bu pek küçük ölçüdedir. Bu salâhiyet, yalnız müdüründür, o da doğrudan doğruya ya rektöre veya bazan da dekanlardan birine rapor verebilir.

Üçüncü prensip de ihtisas işidir. Kütüphaneler, kitap satınalma, kataloglama, müracaat servisi ve diğer kütüphane faaliyetlerini bu hususlarda ihtisas sahibi kimselere tevdi etmişlerdir. Fakülte kütüphanecilerinin, meselâ hukuk, tıp, fen, veya diğer konularda meşgul oldukları mevzuda hususî surette yetiştirilmiş olmaları lâzımdır. Nadir kitaplar, elyazmaları, haritalar, filmler gibi hususî bir muamele ve bakım icabettiren kısımlar ise bilhassa bu nevi işler için yetiştirilmiş kütüphanecilere tevdi olunur. Kütüphane metot ve faaliyetleri çok değişiktir, hattâ bir üniversitede bile her bölümde veya ayrı kütüphanelerde, muhteviyat veya kütüphaneleri kullananların ihtiyaçlarına göre değişik olabilir.

Dördüncü prensibi birkaç kelime ile özetlemek güçtür, fakat, bunu belki tek *Hizmet* kelimesiyle hulâsa etmek mümkündür. Bir üniversite kütüphanesi eğitime, araştırma ve tetkike hizmet etmeğe amade bir teşekküldür. Bir üniversitenin işi nedir? Kısaca eğitim, araştırma tecrübe, yaratıcı fikir ve bilgi edinmeden ibarettir. Bir üniversitenin en mühim unsuru talebedir ve işi de bilgi edinmektir. Kütüphanenin kaideleri ve bu kaidelerin istisnaları, üniversitede çalışanları tatmin etmek üzere hazırlanmıştır. Yeni servisler üniversite ihtiyaç gösterirse ihdas edilir. Meselâ, birçok üniversitelerde bir tevzi servisi vardır, bir profesör bizzat kendisi gitmeden kütüphanedeki iare servisine telefon etmek suretile istediği kitabı bu servis vasıtasıyla getirebilir. Bunun gibi, istedikleri kitap hazır olunca profesörlerin bunu derhal alabilmeleri temin olunur. Birçok kütüphaneler profesörler ve talebeler istifade etsin diye aldıkları yeni kitapların listelerini neşrederler. Son zamanlarda talebelerin umumi kültürlerinin gelişmesi için, bu hizmet fikri genişlemiş ve buna daha birçok faaliyetler eklenmiştir. Meselâ Stanford Üniversitesinde Creative Writing Center (Yaratıcı Yazı Yazma Merkezi) için kütüphanede bir hususî oda vardır. Burada şiirler okunur, edebiyatçılar tarafından konuşmalar yapılır, seminerler ve gayri resmî gruplar toplanarak

yazı yazma sanatı hakkında münakaşalar yaparlar ve edebî kıymeti haiz yeni kitaplar, yazı yazma sanatı ile ilgili talebeler için bu odada açık raflarda bulunur. Stanford Kütüphanesinde talebelerin odalarına götürebilmesi için iare suretiyle alabilecekleri bir resim koleksiyonu da vardır, bazı edebî veya artistik kıymeti haiz filmler de mevcuttur. Bazı üniversite kütüphanelerinde ise muntazaman konserler verilir, sanat sergileri tertip edilir ve her türlü kültürel faaliyetler yapılır. Kısacası talebelerin entelektüel ve kültürel bakımdan gelişmesi için bir üniversite kütüphanesi gayet faal bir rol oynamaktadır. Bununla beraber, her kütüphanenin yegâne gayesi kitapların kullanılmasını temin etmektir. Bu muhtelif kütüphane faaliyetleri arasında esas gaye unutulmamalıdır. Eğer kütüphane güzel ve cazip olursa daha çok talebenin geleceği aşikârdır. Üniversite kütüphanelerinin kullanılması, iare suretiyle verilen kitap adediyle belli olur. Büyük üniversitelerde her sene 1 milyondan fazla kitap kullanılır. Nispeten küçük bir üniversite olan ve 7200 talebesi bulunan Stanford Üniversitesi senede iareten 800.000 kitap vermektedir. Bunların çoğu mektep kitaplarından ziyade sırf okuma zevki için okunan kitaplardır ve talebelerin kendi başlarına tetkik ve araştırma yapması teşvik edilmektedir ve kütüphaneciler kütüphanelerde en yeni metodlar tatbik etmek suretiyle talebelerin kitap bulmalarını temin etmektedirler.

Amerikan Üniversite Kütüphanelerinin muazzam masrafları rektörleri ve kütüphanecileri çok düşündürmekte ise de hiçbir kimse daha az kitap satın alınmasını teklif etmemektedir. Kütüphanelerin yaptığı çeşitli hizmetlerin azaltılmasını ise pek az kimse düşünebilir. Kütüphanelerde ancak şu bakımlardan iktisat yapılabilir: çalışmaların basitleştirilmesi, meselâ kataloglar bahsinde kütüphanelerin iş birliği temini, yani, birkaç kütüphane bir araya gelerek pahalı kitaplardan bir tane bulundurup diğer kütüphanelerin de bu gibi kitaplardan faydalanmalarını sağlamak suretiyle çok fazla kullanılmayan veya en iyi bir şekilde ciltlenmesi lâzım gelmiyen kitap ve mecmualar için ucuz ciltler yapmak, kütüphane depolarının en elverişli bir şekilde kullanılması, yeni depolama metodları bulmak ve buna benzer iktisadi düşünceler tatbik etmek. Üniversite idarecileriyle kütüphanelerin başında bulunanların iktisat olsun diyé kütüphanecilerin ücretlerinin azaltılmasını düşünmek veya kitap mübayaası için ayrılan tahsisatı azaltma gibi metodları düşünmemeleri, onların itibarını artırmaktadır. Bu onların iyi kitaplarla mücehhez bir kü-

tüphanenin daha çok profesör ve talebe cezbedtiğini ve onların da en iyi bir şekilde çalışmalarını sağladığını idrak etmiş olduklarını göstermektedir. Aynı zamanda geniş organizasyonlu bir üniversite kütüphanesinin akıllı ve mahir kütüphaneciler tarafından idare edilebilmesini temin etmek için, kütüphanecileri cezbetmek ve onları bu meslekte tutabilmek ancak dolgun ücret verilmesi suretiyle yapılabileceğini de idrak etmiş bulunmaktadırlar.

Çeviren: Nazan KIRKBİR
Millî Kütüphaneden